

१३. सीलं

बुद्धसासनस्स एको मग्गो विजजति । सो येव अटुङ्गिको मग्गो । तस्म मग्गे तीणि चरणानि होन्ति: यथा—सीलं, समाधि, पञ्च्रा च । सो मग्गो अटुहि अञ्जेहि समन्नागतो । ते च होन्ति—सम्मादिटु, सम्मासंकप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि च । इमस्मि मग्गे तीणि चरणानि होन्ति; यथा—सीलं, समाधि, पञ्च्रा च । सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो ति सीलस्मि आगता । सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधीति समाधि पकासितो । सम्मादिटु सम्मासंकप्पो च पञ्च्रायं गहिता । एवमेव इमस्मि मग्गे सीलसमाधि-पञ्च्रा ति तीनि चरणानि कथितानि । सीलेन कायदुच्चरितस्स वचीदुच्चरितस्स च पहानं भवति । समाधिना मनोदुच्चरितं विनस्सति । पञ्च्राय धम्मसभावस्स विजाननं भवति । तेन तण्हा विनस्सति । ततो परं निब्बानस्स सच्छकिरिया होति । तस्मा भगवता बुद्धेन पि कथितं—

सीले पतिट्ठाय नरो सपञ्च्रो, चित्तं पञ्च्रं च भावयं ।
आतापी निपको भिक्खु, सो इमं विजटये जटं ति ।

सीलस्स को अथो ? एत्थ पन सीलं सोगतसासनस्स आदि-चरणं होति । सीलं ति आधारो, उपधारणं वा ति । विसुद्धिमग्गे दिस्सति यं सीलनट्टेन सीलं । यथा लतारुक्खादिन्नं पठवि आधारो होति, एवं कुसलानं धम्मानं सीलं आधारो भवति । सीले पतिट्ठिता सब्बे कुसला धम्मा न परिहायन्ति ।

पुन सीतलत्थेन सीलं । यथा गंगा-यमुना-सरयू नदी मनुस्सानं परिलाहं उपसमेन्ति, एवं रागग्गिना, दोसग्गिना मोहग्गिना च जलमानस्स पुरिस्स अज्ञत्तिको परिलाहो सीलेन विनस्सति । पुष्फस्स सुगन्धो केवलं तायं दिसायं गच्छति यथा वायो पवाति । अपि च सीलगन्धो सब्बासु दिसासु पवाति येव । तस्मा कथितं—“सासने कुलपुत्तानं पतिट्ठा नत्थ यं विना” ।

सीलस्स वण्णना नानापकारेन दिस्सति । पटिसंभिदायं विसुद्धिमग्गे च सीलस्स भेदा चतुधा होन्ति; यथा-चेतना सीलं, चेतसिकं सीलं, संवरो सीलं, अवीतिकक्मो सीलं । तत्थ चेतना सीलं नाम पाणातिपातादीहि विरमन्तस्स, वत्तपटिपार्टि वा पूरेन्तस्स चेतना । चेतसिकं सीलं नाम पाणातिपातादीहि विरतस्स विरति । संवरो सीलं ति एत्थ पञ्चविधेन संवरो वेदितब्बो—पातिमोक्खसंवरो, सतिसंवरो, ऋणसंवरो, खन्तिसंवरो, विरियसंवरो ति । पातिमोक्खसंवरेन समुपेतो ति पातिमोक्खसंवरो । चकखुन्द्रिये संवरं आपज्जती ति सतिसंवरो । अयमेव हि ऋणसंवरो । सीतस्स उण्हस्स खमो होती ति खन्तिसंवरो । उप्पन्नं कामवितकं नाधिवासेती ति आदिना नयेन आगतो, अयं विरियसंवरो नाम । अवीतिकक्मो सीलं ति समादिन्नसीलस्स कायिकवाचसिको अनतिकक्मो ।

सीलं अञ्जरूपेन पि दिस्सति; यथा—पञ्चसीलं, अटुसीलं, दससीलं इच्चादि । तेसु पञ्चसीलं ति पञ्चविधा विरति; यथा-पाणातिपाता विरति, अदिन्नादाना विरति, कामेसुमिच्छाचारा विरति, मुसावादा विरति, सुरामेरयमज्जपमादटुना विरति च । अटुसीलं ति पुब्बकथितं पञ्चसीलं तथा विकालभोजना विरति, नच्चगीतवादितविसूकदस्सना विरति, मालागन्धविलेपनधारणमण्डनविभूसनटुना विरति च । दससीलं ति पुब्बकथितं अटुसीलं तथा उच्चसयनमहासयना विरति जातरूपरजत-पटिगग्हणा विरति च ।

भगवता पञ्चसीलानि नानप्पकारतो नानप्पभेदतो देसितानि होन्ति; यथा—कदाचि पन भगवता पञ्चसीलानि नाम धम्मवसेन देसितानि होन्ति, कदाचि सिक्खापदवसेन, कदाचि निच्चसीलवसेन, कदाचि आचारसीलवसेन इच्चादि । पञ्चसीलानि हि बुद्धसासनिकानं सिक्खापदवसेन चेव सद्बाबहुलानं गहटुनं अत्थाय पञ्चत्तानि । ततो परं उपोसथसीलवसेन उपासकनञ्चेव उपासिकानञ्च अटु-सीलानि तेसं पकासनं दिस्सति । तेसु एकच्चो पञ्चसीलानि धारयित्वा समादयित्वा उस्साहजातो हुत्वा तथागतेन देसितानि अटु-सीलानि उत्तरि रक्खितुकामो होति । सो येव तानि सीलानि रक्खितुञ्चेव समादितुञ्च समत्थो होति । तेन खो पनेतं विसुद्धिमग्गे वुत्तं—“उपासकउपासिकानं निच्चसीलवसेन पञ्चसिक्खापदानि, सति वा उस्साहे दस, उपोसथञ्जवसेन अट्टा ति इदं गहटुसीलं”

ति । दस-सीलानि वा दस-सिक्खापदानि सामणेरानं उद्देसितानि चेव पञ्चतानि च । भगवा बुद्धो महावगे कथेसि—अनुजानामि भिक्खवे, सामणेरानं इमानि दस-सिक्खापदानि, तेसु च सामणेरेहि सिक्खितुं पाणातिपाता वेरमणि इच्चादि । तस्मा दस-सीलानि नाम अनुपसम्पन्न-सीलं ति वुच्चन्ति ।

इन्द्रियसंवरसीलं—चक्खुं, सोतं, घाणं, जिव्हं, कायं, मनं ति छ इन्द्रियानि होन्ति । इधं पन इन्द्रियसद्वा इमानि छ इन्द्रियानि पकासेति । रूपं, सदं, गन्धं, रसं, फोटब्बं, धम्मं ति तेसं छ विसया होन्ति । एकमेकं इन्द्रियं सकं सकं विसयं गण्हाति । ततो परं ते अस्सादेन्ति रागं उप्पादेन्ति च । तस्सेव नाम कामतण्हा, सा कामतण्हा न वड्ढेय्य, तस्मा इन्द्रियेसु सम्वरं आपज्जति । चक्खुना रूपं दिस्वा न निमित्तं गण्हाति, न अनुब्यञ्जनं ति । दिटुं दिटुमतमेव भवति । सुतं सुतमतमेव भवति । अञ्जेसु इन्द्रियेसु पि एवमेव सति सम्पन्नो भवितब्बं । भगवता पन इन्द्रियसंवरसीलस्स महत्तभावं पकासेन्तो इमा गाथायो धम्यपदे वुत्ता—

चक्खुना संवरो साधु, साधु सोतेन संवरो ।
घानेन संवरो साधु, साधु जिब्हाय संवरो ॥
कायेन संवरो साधु, साधु वाचाय संवरो ।
मनसा संवरो साधु, साधु सब्बत्थं संवरो ।
सब्बत्थं संबुतो भिक्खु, सब्बदुवखा पमुच्चति ॥

सन्तोस-सीलं :—सीलस्स भावनाय सन्तोसो आगच्छति । एको भिक्खु कायपरिहारिकेन चीवरं धारेति । सो कुच्छिपरिहारिकेन पिण्डपातं गण्हाति । सो सकुणो इव सपत्तभारेन गच्छति । यथा सकुणो यत्थ यत्थ गच्छति, तत्थ तत्थ सपत्तभारेन गच्छति, एवमेव भिक्खु पि यत्थ यत्थ गच्छति, चीवरेन सह गच्छति । एवं खो सो सन्तुद्वो होति । सो आचारगोचरसम्पन्नो होति । सो कायेन संवरो होति, वाचाय संवरो भवति, मनसा संवरो भवति च । एवमेव कायवचीमनोद्वारेहि सुसंवुतो हुत्वा विहरति ।

आजीवपारिसुद्धिसीलं :—आजीवो ति जीविका वा जीवितस्स आधारो । पारिसुद्धो ति परिसुद्धता, किलेसरहितता, धवलता वा ।

एवमेव कायकम्मवचीकम्मेन समन्नागतो कुसलेन परिसुद्धाजीवो ति एत्थ आचार-गोचररग्हणेयेव । इदं हि आजीवपारिसुद्धिसीलं नाम । सोगत-परम्परायं मनुस्सस्स आजीविका भमरो विय कथीयति । यथा भमरो पुष्फं पुष्फं गच्छन्तो वण्ण-गन्ध-रसं आदाय जीवनं पलेति, न तं विहेठेति, एवमेव मनुस्सो पि भमरो विय परिचरेय । तस्मा वुत्तं :—

“यथा पि भमरो पुष्फं, वण्णगन्धमहेठ्यं ।
पलेति रसमादाय, एवं गामे मुनी चरे ॥”

दीघनिकायस्स ब्रह्मजालसुत्ते, सामञ्जफलसुत्तस्म चूलसील-मञ्ज्ञम-सील-महासीलसीसे बहुप्पकारा मिच्छाजीवा कथिता; थथा-कुहना, लपना, नेमित्तिकता, निष्पेसिकता, लाभेन-लाभ-निजिंगिसनता इच्चादि ।

कुहना ति अटुपना, ठपना, सण्ठपना, कुहायना । अयं जीविकाय मिच्छा मग्गो अतिथि, येन मग्गेन पुरिसा नानारूपेन लोकं कुहयन्ति । सो सकं रूपं अञ्जरूपस्म परिवत्तेत्वा चतुष्पथे ठित्वा अपरं वञ्चेति ।

लपना ति आलपना, सल्लपना, उल्लपना, उन्नहना, समुन्नहना, उक्काचना, समुक्काचना इच्चादि । अयं पि मिच्छाजीवो मग्गो । पुरिसा लाभसक्कारत्थिका हुत्वा पिय-सद्योगेन लपन्ति ।

नेमित्तिकता ति निमित्तं, निमित्तकम्मं, ओभासो, ओभासकम्मं इच्चादि । यदा हि एको पुरिसो एकस्स मनुस्सस्स सरीरस्स चिष्णं वा संकेतं वा लक्खणं वा दिस्वा तस्स अनागतकालविक्षये पियसद्देन व्याकरोति, तदा तं कम्मं निमित्तकम्मं वा नेमित्तिकता ति वुच्चति ।

निष्पेसिकता ति परेसं अक्कोसना, वम्भना, गरहना, उवखेपना, खिपना, संखिपना इच्चादि । येन उपायेन पुरिसो परेसं अक्कोससद्देन वा उवखेपनसद्देन वञ्चेति, सा येव निष्पेसिकता ।

लाभेन-लाभ-निजिंगिसनता — लाभेन लाभं निजिंगिसन्ति मग्गन्ति परियेसन्ती ति लाभेन लाभं निजिंगिसनता । अयं मग्गेन पुरिसो अप्पलाभं चजित्वा अधिकं लाभं गण्हाति ।

तुलाकूटादीसु कूटं ति वञ्चनं । तुलाकूटं ति चतुब्बिधं होति; यथा—रूपकूटं, अङ्गकूटं, गहणकूटं, पटिच्छन्नकूटं च । तत्थ रूपकूटं नाम

द्वे तुला समरूपा कत्वा गण्हन्तो महतिया गण्हाति । ददन्तो खुट्टिकाय देति । अङ्गकूटं नाम गण्हन्तो पच्छाभागे हत्थेन तुलं अवकमति, ददन्तो पुब्बभागे । गहणकूटं नाम गण्हन्तो मूले रज्जुं गण्हाति, ददन्तो अग्गे । पटिच्छन्नकूटं नाम तुलं सुसिरं कत्वा अन्तो अयं चुणं पक्षिखपित्वा गण्हन्तो तं पच्छाभागे करोति, ददन्तो अग्गभागे ।

एवमेव मानकूटं, कंसकूटं, उक्कोटनं इच्चानि मिच्छाजीविकानि वर्णानि सन्ति ।

पातिमोक्खसंवरसीलं :—

सोगतसासने पातिमोक्खोति पमुखो धम्मो । अयं सव्वेसं कुसलानं धम्मानं आधारो होति । पातिमोक्खं ति सिक्खापदसीलं । तं हि यो नं पाति रक्खति, तं मोक्खेति, मोचयति आपायिकादीहि दुक्खेहि, तस्मा पातिमोक्खं ति बुच्चति । संवरणं संवरो कायिकवाचसिक्खस अवीतिकक्षस्सेतं नाम । पातिमोक्खमेव संवरो पातिमोक्खसंवरो । तेन पातिमोक्खसंवरेन संवुतो पातिमोक्खसंवरसंवुतो, उपगतो समन्नागतो ति अत्थो ।

पुन च पातिमोक्खं ति विनयपिटकस्स एकं पोत्थकं अतिथ । इमस्मि पोत्थके भिक्खूनं भिक्खुनीनं अत्थाय नियमा सन्ति । तत्थ भिक्खूनं अत्थाय सत्त्वीसति अधिकं द्वेसतं, भिक्खुनीनं अत्थाय एकादस अधिकं तिसतं नियमा होन्ति; यथा—पाराजिका धम्मा, संघादिसेसधम्मा इच्चादि । सो तं तं धम्मं अनुसरित्वा जीवं यापेति । न तादिसं एकं पिकम्मं करोति येन वीतिकमो होति । एवं पातिमोक्खनियमं अनुसरित्वा सो पातिमोक्खसंवरसंवुतो भवति ।

सतिसम्पज्जनं :— सीलं अनुसरन्तो भिक्खु सतिसम्पज्जनेन समन्नागतो होति । सो आलोकिते-विलोकिते, समिज्जिते, पसारिते, असिते, पीते, खायिते, सायिते सब्बदा सतिसम्पन्नो होति ।

एवं सीलसमाधानेन कायकम्मं परिसुज्ज्ञति, वचीकम्मं परियोदातं भवति । परिसुद्धकायकम्मेन, परियोदातवचीकम्मेन समन्नागतो हुत्वा इधं नन्दति, पेच्च नन्दति, सब्बदा सब्बकालं मोदमानो विहरति ।